

Izprakse za prakso

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 341.241.7:719(4)

Prejeto: 1. 10. 2012

Varstvo raznolikosti kulturnih izrazov in nesnovne kulturne dediščine

NATALIJA GLAŽAR

mag. komunikologije, višja svetovalka I, članica slovenske nacionalne komisije za UNESCO
Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1127 Ljubljana
e-pošta: natalija.glazar@gov.si

IZVLEČEK

Prispevek prinaša predstavitev dveh Unescovih konvencij, in sicer Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (iz leta 2003) ter Konvencije o varstvu in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov (iz leta 2005). Sledi vsebinski opis Okvirne konvencije Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo (iz leta 2005) ter predstavitev dveh nacionalnih pravilnikov, Pravilnik o registru kulturne dediščine (iz leta 2009) ter Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah (iz leta 2010), s katerima je Slovenija prilagodila svojo zakonodajo predvsem Konvenciji o varovanju nesnovne kulturne dediščine.

KLJUČNE BESEDE: kulturna dediščina, nesnovna kulturna dediščina, UNESCO, raznolikost kulturnih izrazov, Svet Evrope, varovanje kulturne dediščine

ABSTRACT

PROTECTION OF THE DIVERSITY OF CULTURAL EXPRESSIONS AND INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE

The article presents two UNESCO conventions: the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage (2003) and the Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions (2005). Also included is a presentation of the Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (2005) and two Slovenian regulations adopted subsequently: the Rules on the Cultural Heritage Register (2009) and the Rules on the Registry of Types of Heritage and Protection Guidelines (2010). By means of the latter two, Slovenia aligned its legislation mostly with the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage.

KEY WORDS: cultural heritage, intangible cultural heritage, UNESCO, diversity of cultural expressions, Council of Europe, protection of cultural heritage

Slovenska nacionalna komisija za UNESCO

Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine je bila sprejeta 17. oktobra 2003 (**Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage**)¹ in bo v letu 2013 imela 10-letnico obstoja. V Sloveniji je bila sprejeta z Zakonom o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (MKV NKD), 19. decembra 2007 (Uradni list RS, št. 2/2008, z dne 8. 1. 2008). Zaradi sprejetja Konvencije je tudi Slovenija prilagodila svojo zakonodajo, in to predvsem zaradi potrebe po uvedbi t. i. 'žive dediščine', tako sta bila sprejeta Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah (Ur. l. RS št. 102/2010) in Pravilnik o registru kulturne dediščine (Ur. l. št. 66/2009).² Pomemben je tudi podatek, da je Slovenija leta 2007 ratificirala vse do tedaj veljavne Unescove konvencije (ter kot naslednica prevzela tudi obveznosti iz konvencij, ki jih je ratificirala nekdanja SFRJ).

Konvencija opredeljuje predvsem, kaj je *nesnovna kulturna dediščina* – »*pomeni prakse, predstavitve, izraze, znanja, veščine in z njimi povezane orodja, predmete, izdelke in kulturne prostore, ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prepoznavajo kot del svoje kulturne dediščine*. Skupnosti in skupine nesnovno kulturno dediščino, ki se prenaša iz roda v rod, nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino ter zagotavlja občutek za identiteto in neprekinjenost s prejšnjimi generacijami, s čimer spodbuja spoštovanje do kulturne raznolikosti in človeške ustvarjalnosti« (člen 2). V nadaljevanju je pojasnjeno, da nesnovno dediščino glede na definicijo predstavljajo tudi:

- (a) ustna izročila in izrazi, vključno z jezikom kot nosilcem nesnovne kulturne dediščine;
- (b) uprizoritvene umetnosti;
- (c) družbene prakse, rituali in praznovanja;
- (d) znanje in prakse o naravi in svetu;

(e) tradicionalne obrtne veščine.

Namen Konvencije je torej varovati nesnovno kulturno dediščino ter zagotoviti spoštovanje različnih skupnosti, skupin in posameznikov. Prav tako pa tudi širiti zavest o pomembnosti te dediščine na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni, zagotoviti medsebojno spoštovanje, pa tudi mednarodno sodelovanje in pomoč (1. člen).

V uvodu UNESCO poudarja tudi zakoreninjenost *soodvisnost med nesnovno in snovno kulturno dediščino ter naravno dediščino*, zato tudi ustrezno tolmačenje in usklajenost s Konvencijo o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine iz leta 1972, s katero je nesnovna kulturna dediščina neposredno povezana.

Poleg tega mora Konvencija temeljiti na Splošni deklaraciji o človekovih pravicah iz leta 1948, Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah iz leta 1966 ter Mednarodnem paktu o državljskih in političnih pravicah iz leta 1966. Med drugim naj bi bila nesnovna kulturna dediščina tudi gibalno kulturne raznolikosti in jamstvo za trajnostni razvoj, ki ga poudarjajo Priporočilo UNESCA o varovanju tradicionalne kulture in folklorne iz leta 1989, Splošna deklaracija UNESCA o kulturni raznolikosti iz leta 2001 in Istanbulska deklaracija iz leta 2002. Obstoječi mednarodni sporazumi, priporočila in resolucije o kulturni in naravni dediščini pa bi morali biti ustrezno nadgrajeni z novimi določili o nesnovni kulturni dediščini – kajti do sprejetja Konvencije ni bilo nobenega zavezujočega instrumenta za varstvo tovrstne dediščine.

UNESCO v uvodu tudi poudarja, da imajo skupnosti, *še zlasti domorodne*, skupine in v nekaterih primerih posamezniki pomembno vlogo pri ustvarjanju, varovanju, vzdrževanju in poustvarjanju nesnovne kulturne dediščine ter tako pripomorejo k plemenitenju kulturne raznolikosti in človeške ustvarjalnosti.

Izpostavljena je tudi potreba po večjem zavedanju, še posebej med mlajšimi generacijami, pomembnosti in varovanja te vrste dediščine – prav tako pa tudi neprecenljive vloge nesnovne dediščine kot dejavnika zblíževanja ljudi in zagotavljanja medsebojne izmenjave in razumevanja.

Nezanemarljivo je tudi dejstvo, da procesi globalizacije in socialnih sprememb lahko z nestrpnostjo prinašajo tudi resne možnosti za poslabšanje, lahko pa na drugi strani omogočajo obnovo dialoga med skupnostmi. Zato so programi UNESCA o nesnovni kulturni dediščini pomembni (kot npr. razglasitev mojstrovine ustne in nesnovne dediščine

¹ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17716&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

² http://www.mizks.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/veljavni_predpisi_s_podrocja_kulture/varstvo_kulturne_dediscine/

človeštva). Ne nazadnje je lahko nesnovna kulturna dediščina izpostavljena izginotju in uničenju, še posebej ob pomanjkanju sredstev za varovanje.

Za varstvo tovrstne dediščine *ima na nacionalni ravni tudi vsaka pogodbenica svoje obveznosti* – predvsem izvaja ukrepe za zavarovanje te dediščine na svojem ozemlju; med njimi prepozna in določa razne dele nesnovne dediščine ob sodelovanju skupnosti, skupin in nevladnih organizacij (člen 11). Konvencija prinaša tudi definicijo – »*Varovanje*« *pomeni ukrepe za zagotovitev obranjanja nesnovne kulturne dediščine, vključno s prepoznavanjem, dokumentiranjem, raziskovanjem, obranjanjem, zaščito, spodbujanjem, izboljševanjem, prenosom, še posebej s formalno in neformalno izobrazbo, kakor tudi z oživitvijo različnih vidikov te dediščine.*«

Ključni pri varovanju so popisi dediščine – tako mora vsaka država glede na svoje stanje pripraviti *enega ali več popisov nesnovne kulturne dediščine na svojem ozemlju*, popise pa je treba redno osveževati. Vsaka država pa v svojih poročilih obvešča Medvladni odbor za nesnovno kulturno dediščino, ustanovljen znotraj UNESCO (člena 11 in 12). Države predložijo odboru tudi poročila o zakonih, predpisih in drugih ukrepih za uresničevanje te Konvencije (člen 29). Poleg tega si vsaka država pogodbenica prizadeva za:

- (a) sprejemanje splošne politike za predstavitev nesnovne kulturne dediščine v družbi in za vključevanje varovanja te dediščine v načrtovanje programov;
- (b) določitev ali ustanovitev enega ali več ustreznih teles za varovanje nesnovne kulturne dediščine na svojem ozemlju;
- (c) spodbujanje znanstvenih, tehničnih in umetnostnih raziskav ter raziskovalnih metodologij za učinkovito varovanje nesnovne kulturne dediščine, še zlasti tiste, ki je ogrožena;
- (d) *sprejemanje ustreznih zakonskih, tehničnih, administrativnih in finančnih ukrepov* za:
 - spodbujanje ustanavljanja ali krepitev izobraževalnih institucij na področju upravljanja nesnovne kulturne dediščine in prenos te dediščine prek forumov in okolij za predstavljanje ali izražanje te dediščine;
 - zagotavljanje dostopa do nesnovne kulturne dediščine ob spoštovanju uveljavljenih praks pri dostopu do posameznih vidikov te dediščine;
 - ustanavljanje institucij za dokumentiranje nesnovne kulturne dediščine in olajšanje dostopa do njih (člen 13).

Vsaka država naj bi pri tem uporabljala ustrezna sredstva za:

- (a) zagotavljanje prepoznavanja, spoštovanja in izboljševanje nesnovne kulturne dediščine v družbi, še zlasti s/z:
 - programi izobraževanja, ozaveščanja in informiranja za splošno javnost in še zlasti mlade ter s posebnimi programi izobraževanja in usposabljanja znotraj ustreznih skupnosti in skupin;
 - dejavnostmi za izboljšanje zmogljivosti varovanja nesnovne kulturne dediščine, predvsem upravljanja in znanstvenih raziskav ter neformalnih načinov prenašanja znanja;
- (b) obveščanje javnosti o nevarnostih, ki pretijo tej dediščini, in dejavnostih za izvajanje te Konvencije;
- (c) spodbujanje izobraževanja za zaščito naravnih okolij in spominskih krajev, potrebnih za izražanje nesnovne kulturne dediščine (člen 14).

Vsaka država pogodbenica naj bi si pri tem prizadevala tudi za *najširše možno sodelovanje skupnosti, skupin in pa tudi posameznikov, ki ustvarjajo, vzdržujejo in prenašajo to dediščino*, s tem pa tudi aktivno vključitev teh v upravljanje dediščine (člen 15).

Izvajanje varstva na mednarodni ravni prav tako začneja pripravo *represzentativnega seznama nesnovne kulturne dediščine*. Tega na predlog vpletenih držav pogodbenic pripravi, osveži in objavi Medvladni odbor za varovanje nesnovne kulturne dediščine, ustanovljen znotraj UNESCO. Odbor hkrati predloži generalni skupščini merila za pripravo in objavo seznama (člen 16). Med najpomembnejšimi pa je *seznam ogrožene dediščine* oz. seznam nesnovne kulturne dediščine, ki jo je treba nemudoma zavarovati – pripravi, osveži in objavi ga Medvladni odbor ter predloži v odobritev generalni skupščini skupaj z merili. Na prošnjo vpletene države pa je treba določeno dediščino vključiti v ta seznam (člen 17).

Znotraj UNESCO se ustanovi Medvladni odbor za varovanje nesnovne kulturne dediščine, ki ga sestavljajo predstavniki 18 držav pogodbenic (oz. 24, ko se poveča število pogodbenic na 50) – pri tem se upoštevajo načela enakopravne geografske zastopanosti in rotacije – izvoljeni pa so za 4 leta (člena 5 in 6). Odbor je za svoje delo odgovoren generalni skupščini UNESCO in ji tudi poroča (člen 30), za svoje delo pa lahko ustanovi kakršno koli posvetovalno telo ter na svoja zasedanja povabi katero koli javno ali zasebno organizacijo ali katerega koli posameznika z različnih področij nesnovne kulturne dediščine (člen 8). Odbor lahko generalni skupščini celo predlaga akreditacijo priznanih nevladnih orga-

nizacij, ki se ukvarjajo z nesnovno kulturno dediščino za svetovanje odboru (člen 9).

Naloge odbora so (člen 7):

- (a) pospeševanje ciljev Konvencije, spodbujanje in spremljanje njenega izvajanja;
- (b) zagotavljanje najboljših praks in priporočil, ki zadevajo ukrepe za varovanje nesnovne kulturne dediščine;
- (c) priprava in predložitev osnutka načrta v odobritev generalni skupščini za uporabo virov sklada;
- (d) iskanje načinov za povečevanje lastnih virov in izvedba ukrepov za ta namen;
- (e) predložitev smernic za izvajanje te Konvencije v odobritev generalni skupščini;
- (f) pregled poročil držav pogodbenic ter povzetek za generalno skupščino;
- (g) pregled prošenj držav pogodbenic ter odločanje o njih v skladu z nepristranskimi izbirnimi merili:
 - vpis v reprezentativne sezname nesnovne kulturne dediščine na mednarodni ravni;
 - odobritev mednarodne pomoči v skladu z 22. členom.

Poleg že naštetih dejavnosti odbor tudi izbira in spodbuja nacionalne, lokalne in regionalne programe, projekte in dejavnosti – odbor pa za te predloge držav pogodbenic tudi odobri prošnje za dodelitev mednarodne pomoči. Prav tako tudi sodeluje pri izvajanju takih projektov, programov in dejavnosti s širjenjem najboljših praks s sredstvi, ki jih sam določi (člen 18).

Mednarodno sodelovanje in pomoč zajemata izmenjavo informacij in izkušenj, skupne iniciative in vzpostavitev mehanizma pomoči državam pogodbenicam pri varstvu dediščine. Ker je varovanje te dediščine v splošnem interesu človeštva, se članice zavezujejo za sodelovanje na dvostranski, lokalni, regionalni in mednarodni ravni – ne da bi s tem posegali v nacionalne zakonodaje (člen 19). Obstaja tudi določilo, ki govori o tem, za kakšne namene je mogoče dodeliti mednarodno pomoč. Dodeliti jo je mogoče za: varovanje dediščine s seznamom nesnovne kulturne dediščine, ki jo je nujno nemudoma zavarovati, pripravo popisov na nacionalni ravni, podporo programom, projektom in dejavnostim na nacionalni, lokalni in regionalni ravni, namenjenim varovanju nesnovne kulturne dediščine, ter za druge, po mnenju odbora, nujne namene (člen 20). Mednarodni odbor odloča o dodelitvah pomoči na podlagi potrebnih raziskav in morebitnih posvetovanj in v nujnih primerih prošnje obravnava prednostno. Ob prošnji opredeli

tudi predvidene ukrepe in potrebne posege ter oceno stroškov (člen 22) – s prejemnico sklence sporazum o tem (člen 24). Mednarodna pomoč je lahko dodeljena za: raziskave o različnih vidikih varovanja, zagotavljanje strokovnjakov in izvajalcev ter usposabljanje vsega ustreznega osebja, določanje standardov in drugih ukrepov, vzpostavljanje in delovanje infrastrukture, dobavo opreme in strokovnega znanja ter za druge oblike finančne in tehnične pomoči (vključno z donacijami in posojili z nižjo obrestno mero) (člen 21). V okviru UNESCO je ustanovljen tudi poseben sklad za varovanje nesnovne kulturne dediščine, sredstva pa upravljajo skladno s finančnimi predpisi UNESCO. Sredstva sklada se pridobivajo s prispevki držav pogodbenic, sredstva, ki jih je rezervirala generalna konferenca UNESCO, sredstva, namensko zbrana za organizirane dogodke, prispevki, darila in volila (drugih držav, organizacij in razvojnih programov OZN ter drugih mednarodnih organizacij, pa tudi javnih ali zasebnih organizacij in posameznikov). *Med najpomembnejšimi določili pa sta neodvisnost in nevtoralnost pri donacijah in odločanju o porabi sredstev – določilo pravi: »Prispevke skladu ne sme spremljati noben politični, ekonomski ali drug pogoj, ki ni v skladu s cilji te konvencije«* (člen 25). Obstaja pa tudi obvezni prispevek pogodbenic v sklad – in sicer vsaki dve leti. Odstotek določi generalna skupščina (člen 26).

Sicer pa glede na sprejete spremembe konvencije obstajata dve vrsti držav pogodbenic, in sicer pogodbenice Konvencije, ki je bila spremenjena, in pogodbenice nespremenjene Konvencije (ki je spremembe ne zavezujejo) (člen 38). Predlog za spremembo Konvencije lahko pisno poda vsaka država pogodbenica – odloča pa o tem generalna skupščina na osnovi strinjanja polovice pogodbenic. Konvencija je sicer sestavljena v več jezikih (angleškem, arabskem, francoskem, kitajskem, ruskem in španskem).

Konvencija o varstvu in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov, sprejeta 20. oktobra 2005 (Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions), je začela veljati 18. 3. 2007.³ V Sloveniji ve-

³ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
http://www.diversite-culturelle.qc.ca/index.php?id=1&no_cache=1&L=1#article7812
<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001429/142919e.pdf>
<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/cultural>

lja od leta 2006 s sprejetjem Zakona o ratifikaciji Konvencije o varovanju in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov (Ur. l. RS 129/2006).

Pred konvencijo je obstajala Unescova Splošna deklaracija o kulturni raznolikosti iz leta 2001. V uvodu je poudarjeno, da je **kulturna raznolikost tista, ki opredeljuje človeštvo ter tvori skupno dediščino človeštva**, zato jo je treba gojiti in ohranjati v dobro vseh. Ob tem je pomembna usklajenost s Splošno deklaracijo o človekovih pravicah – to je kulturna raznolikost za polno uveljavljanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin – pa tudi z Deklaracijo tisočletja OZN iz leta 2000, ki posebno pozornost namenja izkoreninjenju revščine – predvsem zato, da se kultura kot strateški element vključi v nacionalne in mednarodne razvojne politike (ter mednarodno sodelovanje).

Kultura ima v času in prostoru različne oblike, in to se kaže z izvirnostjo in številnostjo identitet in s kulturnimi izrazi ljudstev in družb, ki sestavljajo človeštvo – kulturna raznolikost pa je v okviru demokracije, strpnosti, socialne pravičnosti in medsebojnega spoštovanja med ljudstvi in kulturami nepogrešljiva za mir in varnost na več ravneh. Poudarjen pa je tudi pomen kulture za socialno kohezijo, pa tudi prispevek k izboljšanju statusa in vloge žensk v družbi – ob pomenu tradicionalnega znanja, še posebej sistemov znanja domorodnih ljudstev in njegovega prispevka k trajnostnemu razvoju ter potrebe za njegovo varovanje. Kulturna raznolikost utrjuje prost pretok idej, krepi pa se z izmenjavami in medsebojnimi vplivi – nedvomno pa je, da razcvet kulturnih izrazov v družbi omogočata svoboda misli, izražanja in informiranja ter raznolikost medijev.

Raznolikost kulturnih izrazov je dejavnik, ki ljudstvom omogoča izraziti njihove ideje in vrednote ter jih deliti z drugimi – temeljni element kulturne raznolikosti pa je jezikovna raznolikost. Poudarjena je tudi vloga kulturne interakcije in ustvarjalnosti, saj krepi in obnavlja kulturno izražanje – priznan pa je tudi pomen intelektualne lastnine pri kulturnem ustvarjanju.

V procesih globalizacije z razvojem ITK nastajajo nove razmere in izziv za večjo interakcijo med kulturami, možno pa je tudi neravnotežje med bogatimi in revnimi državami.

Kulturne dejavnosti, dobrine in storitve imajo gospodarsko in kulturno naravo, ker so nosilke identitet, vrednot in pomenov, zato jih ne smemo

obravnavati kot izključno tržno vrednost.

UNESCO pa ima že s svojim poslanstvom posebne pristojnosti pri zagotavljanju spoštovanja raznolikosti kultur, kot tudi za to, da priporoči sklepanje mednarodnih sporazumov, potrebnih za spodbujanje prostega pretoka idej v besedah in slikah.

Prvi člen navaja **cilje Konvencije**. Ti so: a) varovati in spodbujati raznolikost kulturnih izrazov, b) ustvariti take razmere, da se bodo kulture lahko razvijale ter prosto vplivale druga na drugo, da bi se bogatile, c) spodbujati dialog med kulturami za bolj uravnotežene kulturne izmenjave v svetu v korist spoštovanja med kulturami in kulture miru, d) spodbujati medkulturnost, da je mogoča kulturna interakcija v duhu graditve mostov med narodi, e) spodbujati spoštovanje raznolikosti kulturnih izrazov ter ozaveščanje o njegovi vrednosti na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni; f) izpostaviti pomen povezave med kulturo in razvojem za vse države, posebno za države v razvoju, ter spodbujati ukrepe na nacionalni in mednarodni ravni za priznanje dejanskega pomena te povezave, g) priznati posebno naravo kulturnih dejavnosti, dobrin in storitev kot nosilcev identitete, vrednot in pomena, h) potrditi suvereno pravico držav, da ohranjajo, sprejemajo in izvajajo politike in ukrepe, za katere menijo, da so ustrezni za varovanje in spodbujanje raznolikosti kulturnih izrazov na njihovem ozemlju, i) okrepiti mednarodno sodelovanje in solidarnost v duhu partnerstva za povečanje zmogljivosti držav v razvoju pri varovanju in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov.

Opredeljena so glavna načela Konvencije.

1. *Načelo spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin*: kulturno raznolikost je mogoče varovati in spodbujati, le če so lahko zajamčene tovrstne pravice, kot so zapisane v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah (tj. svoboda izražanja, informiranja in komuniciranja ter možnost, da posamezniki izberejo kulturne izraze).
2. *Načelo suverenosti*: skladno z listino Združenih narodov in načeli mednarodnega prava imajo države suvereno pravico, da na svojem ozemlju sprejemajo ukrepe in politike za varovanje in spodbujanje raznolikosti kulturnih izrazov.
3. *Načelo enakega dostojanstva in spoštovanja vseh kultur*: je pogoj za varovanje in spodbujanje raznolikosti kulturnih izrazov, to pa vključuje tudi kulture manjšin in domorodnih ljudstev.
4. *Načelo mednarodne solidarnosti in sodelovanja*: s solidarnostjo in sodelovanjem bi morali omogočiti vsem državam, predvsem pa tistim v razvoju,

- oblikovanje in okrepitev sredstev, potrebnih za kulturno izražanje, vključno s kulturno industrijo na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni.
5. *Načelo dopolnjevanja gospodarskih in kulturnih plati razvoja*: ker je kultura eno temeljnih gibal razvoja, so razsežnosti njenega razvoja enako pomembne kot gospodarske.
 6. *Načelo trajnostnega razvoja*: ker je kulturna raznolikost veliko bogastvo za posameznike in družbe, so varovanje, spodbujanje in ohranjanje kulturne raznolikosti bistveni pogoji za trajnostni razvoj sedanjih in prihodnjih generacij.
 7. *Načelo enakega dostopa*: do bogate in raznolike vrste kulturnih izrazov z vsega sveta ter hkrati tudi dostop do sredstev izražanja in širjenja kulturne raznolikosti.
 8. *Načelo odprtosti in ravnotežja*: ob sprejemanju ukrepov za spodbujanje raznolikosti kulturnih izrazov bi si države morale prizadevati za spodbujanje odprtosti do drugih svetovnih kultur ter da bi bili ukrepi skladni s cilji te Konvencije.

Konvencija v nadaljevanju opredeljuje pojme: (člen 4).

1. kulturna raznolikost – so številne oblike, v katerih kulture skupin in družb najdejo svoj izraz, ti izrazi pa se nato prenašajo znotraj skupin in družb ter med njimi;
2. kulturna vsebina – se nanaša na simbolični pomen, umetniško razsežnost in kulturne vrednote, ki izvirajo iz kulturnih identitet oziroma jih izražajo;
3. kulturni izrazi – so posledica ustvarjalnosti posameznikov, skupin in družb ter imajo kulturno vsebino;
4. kulturne dejavnosti, dobrine in storitve – so tiste, ki vsebujejo ali prenašajo kulturne izraze ne glede na tržno vrednost, ki jo morda imajo. Kulturne dejavnosti so lahko končni izdelek ali pa so tiste, ki pripomorejo k ustvarjanju kulturnih dobrin in storitev;
5. kulturna industrija – je tista, ki proizvaja in širi kulturne dobrine ali storitve, kot so prej opredeljene;
6. kulturne politike in ukrepi – so tisti, ki so povezani s kulturo na lokalni, nacionalni, regionalni ali mednarodni ravni in osrednjo pozornost namenjajo kulturi kot taki oz. so tako zasnovani, da neposredno vplivajo na kulturne izraze posameznikov, skupin ali družb ter hkrati na ustvarjanje, proizvodnjo, širjenje in distribucijo kulturnih dejavnosti, dobrin in storitev, pa tudi na dostop do njih;

7. varovanje – pomeni sprejeti ukrepe za ohranitev, zaščito in večanje raznolikosti kulturnih izrazov;
8. medkulturnost – je enakopravna interakcija različnih kultur ter možnost za ustvarjanje skupnih kulturnih izrazov z dialogom in medsebojnim spoštovanjem.

Pogodbenice v okviru izobraževanja in ozaveščanja javnosti širijo razumevanje pomena varovanja in spodbujanja raznolikosti kulturnih izrazov (z izobraževalnimi programi in programi za ozaveščanje širše javnosti). Zato sodelujejo tudi z drugimi pogodbenicami, mednarodnimi ter regionalnimi organizacijami. Pogodbenice si prizadevajo tudi za spodbujanje ustvarjalnosti ter s programi izobraževanja, usposabljanja in izmenjav v kulturni industriji tudi za krepitev proizvodnih zmogljivosti (člen 10). Pri tem je zelo pomembno tudi sodelovanje civilne družbe, kajti pogodbenice naj bi jim priznale temeljno vlogo pri varovanju in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov (člen 11). Ključno je tudi vključevanje kulture v trajnostni razvoj – gre za vključevanje v razvojne politike na vseh ravneh za omogočanje razmer, ugodnih za trajnostni razvoj (člen 13).

Vsaka pogodbenica v okviru svoje kulturne politike sprejema ukrepe za varovanje in spodbujanje kulturnih izrazov na svojem ozemlju – to so pravice pogodbenic na nacionalni ravni. Sicer pa pogodbenice skladno z Listino Združenih narodov, načeli mednarodnega prava in priznanimi instrumenti na področju človekovih pravic oblikujejo in izvajajo svoje kulturne politike, vključno z ukrepi za varovanje in spodbujanje raznolikosti kulturnih izrazov (člen 5). Ukrepi so: a) zakonodajni za varovanje in spodbujanje raznolikosti kulturnih izrazov, b) taki, ki domačim kulturnim dejavnostim, dobrinam in storitvam zagotavljajo možnosti za ustvarjanje, proizvodnjo, distribucijo in uživanje (vključno z jezikom teh dejavnosti, storitev, dobrin), c) taki, ki nacionalnim neodvisnim kulturnim panogam in dejavnostim zagotavljajo dostop do sredstev za proizvodnjo, širjenje in distribucijo kulturnih dejavnosti, dobrin in storitev, d) za dodelitev javne finančne pomoči, e) za spodbujanje neprofitnih organizacij ter javnih in zasebnih ustanov, umetnikov in kulturnih delavcev, da razvijajo in podpirajo prosto izmenjavo idej ter kulturnih izrazov, f) za ustanavljanje in podporo javnih ustanov, g) za spodbudo in podporo umetnikov in drugih, vključenih v ustvarjanje kulturnih izrazov, pa tudi h) za povečevanje raznolikosti medijev (člen 6).

Na svojem ozemlju si prizadevajo ustvariti okolje, ki posameznike in družbene skupine spodbuja, da:

- (a) ustvarjajo, proizvajajo in širijo svoje kulturne izraze ter imajo dostop do njih ob skrbnem upoštevanju posebnih razmer in potreb žensk ter različnih družbenih skupin, tudi tistih, ki pripadajo manjšinam in domorodnim ljudstvom;
- (b) imajo dostop do različnih kulturnih izrazov svojega ozemlja ter drugih držav sveta.

Priznati pa morajo tudi pomemben prispevek umetnikov in vseh, ki so vključeni v ustvarjalni proces, kulturnih skupnosti in organizacij, ki jih podpirajo pri njihovem delu, kakor tudi njihovo osrednjo vlogo pri bogatitvi raznolikosti kulturnih izrazov (člen 6).

Pogodbenice so dolžne tudi izmenjevati informacije med seboj zaradi preglednosti svojega dela. Tako vsaka štiri leta v poročilu UNESCO navedejo informacije o ukrepih za varovanje in spodbujanje raznolikosti kulturnih izrazov na svojem ozemlju, pa tudi na mednarodni ravni (člen 9). Določijo pa tudi stično točko za izmenjavo informacij o tej Konvenciji ter si izmenjujejo informacije o varstvu in spodbujanju kulturnih izrazov.

Pogodbenice si prizadevajo za **mednarodno sodelovanje**, in sicer z okrepitevijo dvostranskega, regionalnega in mednarodnega sodelovanja z ustvarjanjem razmer, ugodnih za spodbujanje raznolikosti kulturnih izrazov (člen 12), tako da lajšajo dialog med pogodbenicami o kulturni politiki, v javnem sektorju krepijo strateške in upravljalvske zmogljivosti javnih kulturnih ustanov s poklicnimi in mednarodnimi izmenjavami ter izmenjavo najboljših praks, krepijo partnerstva s civilno družbo, nevladnimi organizacijami in zasebnim sektorjem ter med njimi, podpirajo uporabo novih tehnologij in spodbujajo partnerstva za krepitev in izmenjavo informacij in kulturno razumevanje ter s spodbujanjem raznolikosti kulturnih izrazov omogočajo sklepanja koprodukcij in kodistribucijskih sporazumov.

Potrebno je tudi sodelovanje pogodbenic **za podporo trajnostnemu razvoju in zmanjševanju revščine v povezavi s potrebami držav v razvoju**, določena pa je tudi prednostna obravnava za države v razvoju (v okviru institucij za podporo umetnikom in drugim strokovnjakom ter kulturnim delavcem za njihove kulturne dobrine in storitve) (člena 14 in 16). Podpora temu razvoju je potrebna, da bi pospešili nastanek dinamičnega kulturnega sektorja, in sicer:

1) s krepitevijo kulturne industrije v državah v razvoju:

- z oblikovanjem in izboljševanjem produkcijskih in distribucijskih kulturnih zmogljivosti v državah v razvoju;
- s pospeševanjem širšega dostopa kulturnih dejavnosti, dobrin in storitev do svetovnega trga in mednarodnih distribucijskih mrež;
- z omogočanjem nastanka trajnih lokalnih in regionalnih trgov;
- s sprejetjem ustreznih ukrepov v razvitih državah, da bi bil mogoč lažji dostop kulturnih dejavnosti, dobrin in storitev držav v razvoju do njihovega ozemlja, če je to mogoče;
- s podpiranjem ustvarjalnega dela in omogočanjem mobilnosti umetnikov iz držav v razvoju, kolikor je to mogoče;
- s spodbujanjem ustreznega sodelovanja med razvitimi državami in državami v razvoju, med drugim na področjih glasbe in filma;

2) s krepitevijo usposobljenosti z izmenjavo informacij, izkušenj in strokovnega znanja, kakor tudi z usposabljanjem človeških virov v državah v razvoju v javnem in zasebnem sektorju, med drugim v zvezi s strateškimi in upravljaljskimi zmogljivostmi, razvojem in izvajanjem politik, s spodbujanjem in distribucijo kulturnih izrazov, razvojem srednje velikih, malih in mikropodjetij, z uporabo tehnologij ter razvojem in prenosom veščin;

3) s prenosom tehnologij z uvedbo ustreznih ukrepov za prenos tehnologije in strokovnega znanja, zlasti na področjih kulturnih dejavnosti in podjetij;

4) s finančno podporo z:

- ustanovitvijo mednarodnega sklada za kulturno raznolikost;
- dodelitvijo javne razvojne pomoči, če je to primerno, vključno s tehnično pomočjo, namenjeno spodbujanju in podpiranju ustvarjalnosti;
- drugimi oblikami finančne pomoči, kot so posojila z nizkimi obrestmi, subvencije in drugi mehanizmi financiranja.

Pri oblikah sodelovanja je pomemben tudi razvoj partnerstev med javnim in zasebnim sektorjem ter nepridobitnimi organizacijami – inovativna partnerstva pa posebno pozornost posvečajo razvoju infrastruktur, človeških virov in politik pri izmenjavi kulturnih dejavnosti, dobrin in storitev (člen 15).

Kulturni izrazi lahko obstajajo tudi **v težjih razmerah hudega ogrožanja** le-teh – zato naj bi si **pogodbenice v teh razmerah pomagale** (po-

sebna skrb pa tudi za države v razvoju). Tako na primer lahko pogodbenica sama ugotovi, da so kulturni izrazi na njenem ozemlju v nevarnosti, da bodo izumrli, ali da so resno ogroženi in potrebni zaščite. Zato lahko same države sprejmejo ukrepe, potrebne za varovanje in ohranitev v teh razmerah, potem pa lahko tudi poročajo medvladnemu odboru o razmerah in sprejetih ukrepih (člena 8 in 17).

Med pogodbenicami so **ključni izmenjava, analiza in širjenje informacij** – s tem se strinjajo tudi v Konvenciji – kot so delitev strokovnega znanja, statistike in najboljših praks za varstvo kulturnih izrazov. To omogoča tudi UNESCO z uporabo mehanizmov v Sekretariatu, ki tudi posodablja zbirko podatkov. Posebna pozornost pa je posvečena tudi krepitvi zmogljivosti in strokovnega znanja v državah pogodbenicah – zato, da je omogočeno zbiranje teh podatkov (člen 19). Pogodbenice pa si morajo tudi na drugih mednarodnih forumih prizadevati za spodbujanje ciljev in načel te Konvencije (člen 21).

Za podporo kulturne raznolikosti se tudi ustanovi mednarodni sklad. O porabi sredstev odloča Medvladni odbor na podlagi smernic Konference. Upravljanje poteka v skladu s finančnim pravilnikom UNESCO. Njegova sredstva zajemajo:

- prostovoljne prispevke pogodbenic (pogodbenice si prizadevajo za reden dotok);
- sredstva, ki jih za ta namen dodeli Generalna konferenca UNESCO;
- prispevke, darila ali zapuščine drugih držav, organizacij in programov sistema Združenih narodov, drugih regionalnih ali mednarodnih organizacij, javnih ali zasebnih ustanov ali posameznikov;
- vse pripadajoče obresti na sredstva Sklada;
- sredstva zbiralnih akcij in izkupičke dogodkov, organiziranih v korist Sklada;
- vsa druga sredstva, ki jih dovoljujejo pravila Sklada.

Vendar pa je pglavitno to, da prispevki sklada ne smejo biti vezani na noben politični ali gospodarski pogoj, ki ni skladen s Konvencijo (člen 18).

Organa Konvencije sta Konferenca pogodbenic in Medvladni odbor. Konferenca je najvišji organ, sestane pa se vsaki dve leti v okviru Generalne konference UNESCO. Njene naloge so: (a) izvolitev članov Medvladnega odbora, (b) prejetje in preučitev poročil pogodbenic te Konvencije, ki jih pošlje Medvladni odbor, (c) odobritev

operativnih smernic, ki jih na njeno zahtevo pripravi Medvladni odbor, (d) sprejetje vseh drugih ukrepov, za katere meni, da so potrebni za doseganje ciljev te Konvencije (člen 22).

Medvladni odbor za varovanje in spodbujanje raznolikosti kulturnih izrazov sestoji iz predstavnikov 18 držav pogodbenic (na osnovi pravične geografske zastopanosti), sestane se enkrat na leto, odgovoren pa je konferenci. Za svoje delo lahko na posvet povabi tudi javne ali zasebne organizacije in posameznike. Naloge odbora so:

- (a) spodbujati cilje te Konvencije ter podpirati in zagotoviti spremljanje uresničevanja teh ciljev;
- (b) na zahtevo Konference pripraviti operativne smernice za uresničevanje Konvencije;
- (c) Konferenci pošiljati poročila pogodbenic Konvencije skupaj s pripombami odbora in povzetkom njihovih vsebin;
- (d) sprejeti ustrezna priporočila glede razmer, na katere opozorijo pogodbenice skladno z določbami Konvencije – še posebej za kulturne izraze, ki so ogroženi;
- (e) v drugih mednarodnih forumih določiti postopke in druge posvetovalne mehanizme za spodbujanje doseganja ciljev in načel te Konvencije;
- (f) izvajati vse druge naloge na zahtevo Konference pogodbenic (člen 23).

Pogodbenice morajo v dobri veri izpolnjevati obveznosti, določene v Konvenciji, ne da bi ob tem podredile to Konvencijo drugim pogodbam – in obratno ničesar ni dovoljeno razlagati kot spreminjanje pravic in obveznosti pogodbenic po drugih pogodbah. Zatorej naj bi spodbujale medsebojno podporo med Konvencijo in drugimi pogodbami ter ob razlagi drugih pogodb upoštevale določbe te Konvencije (člen 20).

Če nastane spor med pogodbenicami Konvencije pri razlagi, je mogoče poiskati rešitev s pogajanjem ali celo s pomočjo tretje stranke za posredovanje.

Konvencijo morajo ratificirati, sprejeti, odobriti države članice UNESCO skladno s svojimi ustavnimi postopki, hkrati pa tudi nečlanice UNESCO, ki so članice OZN ali ozemlja, ki uživajo popolno notranjo samoupravo, ki jo kot tako priznava OZN. Pristopijo pa lahko tudi organizacije za regionalno gospodarsko povezovanje (pri glasovanju pa imajo enako št. glasov, kot je število njihovih držav članic, ki so pogodbenice Konvencije. Obenem vsaka pristopnica lahko odpove to Konvencijo (členi 25, 26, 27, 31). Spremembe Konvencije je treba sprejemati z dvotretjinsko večino glasujo-

čih članic – spremembe pa je treba ratificirati, odobriti, pristopiti. Po spremembah obstajata dve vrsti pogodbenic Konvencije, pogodbenice spremenjene in pogodbenice nespremenjene Konvencije, ki jih spremembe ne zavezujejo (člen 33). Za izvajanje te Konvencije v Sloveniji skrbi Ministrstvo za kulturo (v času sprejetja Konvencije oz. naslednik, Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport).

Okvirna konvencija Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo (Council Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, 2005) (Zakon o ratifikaciji Ur. l. RS-MP 5/2008).

To je dokument, ki zadeva dediščino v Evropi ne samo z nacionalnega vidika, ampak tudi z vidika celovitosti skupne evropske dediščine – in s tem ta pojem tudi uvaja.

V prvem delu Konvencije so opredeljeni pojmi, uporabljeni v konvenciji:

- kulturna dediščina: je skupina virov, podedovanih iz preteklosti, ki jih ljudje opredelijo kot odsev in izraz svojih (nenehno razvijajočih se) vrednot, prepričanj, znanja in tradicij – poudarek je tudi na vidikih okolja, ki izhajajo iz medsebojnega delovanja ljudi in krajev skozi čas,
- dediščinska skupnost: sestavljajo jo ljudje, ki cenijo posamezne razsežnosti kulturne dediščine ter jih želijo z javnim delovanjem ohranjati in prenašati prihodnjim rodovom (člen 2).

Osrednji cilji Konvencije so:

- pravica do kulturne dediščine so sestavni del pravice do udeležbe v kulturnem življenju (kot je opredeljena v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah),
- odgovornost posameznikov in skupnosti za kulturno dediščino,
- človekov razvoj in kakovost življenja sta cilj ohranjanja in trajnostne uporabe kulturne dediščine,
- sprejeti potrebne ukrepe za izvajanje te Konvencije [a.] vloge dediščine pri oblikovanju mirne in demokratične družbe ter trajnostnem razvoju, b.) delovanje, usklajeno med vsemi javnimi, institucionalnimi in zasebnimi dejavniki] (člen 1).

Konvencija posebej poudarja '*skupno evropsko dediščino*'. Sestavljajo jo vse oblike kulturne dediščine v Evropi – te pa so skupni temelj spomina,

razumevanja, prepoznavanja, povezanosti in ustvarjalnosti (člen 3). Ob tem je pomembno, da se Konvencija sklicuje na druge dokumente oz. konvencije: Evropsko kulturno konvencijo (1954), Konvencijo o varstvu evropske stavbne dediščine (1985), Evropsko konvencijo o varstvu arheološke dediščine (1992, dopolnjena) ter Evropsko konvencijo o krajini (2000), pa tudi na Splošno deklaracijo o človekovih pravicah (1948) ter Konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, pa tudi na Mednarodni pakt o gospodarskih, socialnih in kulturnih pravicah (1966) (Uvod konvencije). Zatorej nobenega člena Konvencije ni dovoljeno razumeti tako, da lahko kakor koli krati človekove pravice in temeljne svoboščine na osnovi naštetih dokumentov (člen 6). S kulturno dediščino so povezane tudi pravice in odgovornosti – tako ima vsak posameznik ali skupnost pravico uživati to dediščino in prispevati k njeni bogatitvi. Gre za vključevanje posameznikov v družbi pri določanju in upravljanju kulturne dediščine (uvod). Obenem pa je tudi vsak posameznik ali skupnost odgovoren za spoštovanje kulturne dediščine tako drugih kot svoje lastne, pa tudi skupne evropske dediščine (člen 4). Pogodbenice Konvencije tako: a) priznavajo javno korist, povezano s sestavinami kulturne dediščine, b) povečujejo vrednost dediščine z identifikiranjem, preučevanjem, interpretiranjem, varstvom, ohranjanjem in predstavljanjem javnosti le-te, c) zagotavljajo zakonsko podlago za uresničevanje pravice do kulturne dediščine (obenem pa to ugodno vpliva na določbe o dediščini in okolju, ki jih določajo druga zakonodaja in mednarodni dokumenti, člen 6), d) spodbujajo gospodarske in socialne razmere, ki podpirajo dejavnosti za kulturno dediščino, e) spodbujajo varstvo kulturne dediščine kot osrednji dejavnik pri ciljih trajnostnega razvoja, kulturne raznovrstnosti in sodobne ustvarjalnosti, f) priznavajo vrednost dediščine na svojih ozemljih ter g) oblikujejo strategije za lažje izvajanje Konvencije (člen 5).

Pomembno je tudi uporabljati vse vidike dediščine kulturnega okolja, zato da: a) obogatijo gospodarski, politični, socialni in kulturni razvoj ter načrtovanje rabe prostora (strategije za ublažitev škode), b) spodbujajo skupen pristop v politikah, ki zadevajo kulturno, biotsko, geološko in krajinsko raznovrstnost, c) okrepijo povezanost družbe ter občutek za soodgovornost za kraje, kjer živijo ljudje, ter d) doseganje kakovosti pri posodabljanju okolja brez ogrožanja njegovih kulturnih vrednot (člen 8). Za čim večjo korist dediščine kot dejavnika trajnostnega gospodarskega razvoja naj bi po-

godbenice krepile zavest o gospodarskih zmožnostih kulturne dediščine, priznavale posebnosti in koristi dediščine pri oblikovanju gospodarskih politik – te politike pa naj bi obenem spoštovale celovitost dediščine ter naj ne bi ogrožale njenih vrednot (člen 10).

V svojem sklopu *'kulturna dediščina in dialog' konvencija ne samo spodbuja razmislek o etiki in metodah predstavljanja dediščine, pač pa tudi uvaža pravne postopke za pravično obravnavo primerov, kadar različne skupnosti isti dediščini pripisujejo nasprotno vrednote*. Obenem naj bi pogodbenice prek pristojnih teles tudi razvijale znanje o dediščini kot viru, ki omogoča mirno sožitje in spodbuja zaupanje, ta ravnanja pa naj bi bila vključena v vse vidike vseživljenjskega izobraževanja (člen 7).

V vsebinskem sklopu 'dediščina in javnost' ne gre zgolj za poudarek na široki dostopnosti dediščine, ampak tudi za skupno in javno odgovornost do dediščine kot tudi udeležbo javnosti pri spodbujanju te. Javna odgovornost za dediščino se začne pri organizaciji javne službe: tako konvencija pogodbenice obvezuje k: a) celostnemu ravnanju javnih organov na vseh področjih in ravneh, b) razvijanju pravnega, finančnega in strokovnega okolja, ki bo omogočalo skupno ukrepanje javnih organov, strokovnjakov, lastnikov, investitorjev, podjetij, nevladnih organizacij in civilne družbe, c) razvoju inovativnih načinov pri sodelovanju javnih organov z drugimi dejavniki, d) spoštovanju pobud prostovoljcev ter e) spodbujanju nevladnih organizacij, ki z ohranjanjem dediščine ravna v javno korist (člen 11).

Javni dostop do dediščine pomeni tudi demokratično udeležbo, zato naj bi pogodbenice konvencije spodbujale *udeležbo vsakogar* pri identificiranju, preučevanju, interpretiranju, varstvu, ohranjanju in predstavljanju dediščine javnosti, kot tudi pri razpravah o priložnostih in izzivih dediščine. Obenem morajo pogodbenice konvencije upoštevati vrednote, ki jih vsaka dediščinska skupnost pripisuje dediščini, s katero se identificira, prav tako morajo tudi priznati vlogo prostovoljnih organizacij kot partnerjev pri dejavnostih. Hkrati pa morajo tudi sprejemati ukrepe za izboljšavo dostopa do dediščine, še posebej med mladimi in ljudmi z manjšimi možnostmi (člen 12).

V poglavju o informacijski družbi je uporaba **digitalne tehnologije osrednja dolžnost** pogodbenic za **izboljšavo dostopa** do kulturne dediščine, pri tem pa ustvarjanje digitalnih »dediščinskih« vsebin ne sme ogroziti ohranjanja obstoječe dedi-

ščine. Hkrati je v informacijski družbi pomembno tudi zaščititi raznovrstnost jezikov in kultur ter podpirati pobude za kakovost vsebine. Pri informatiki je ključno tudi podpirati mednarodno združljive standarde za preučevanje, ohranjanje, vrednotenje in varnost dediščine, pa tudi boj proti nedovoljeni trgovini s kulturnimi dobrinami. Osrednje je tudi vprašanje varstva pravic intelektualne lastnine ter odprave ovir pri dostopu do informacij o dediščini za izobraževalne namene (člen 14).

Kar zadeva kulturno dediščino in znanje v zvezi z izobraževanjem, ima konvencija obsežna priporočila. Vsekakor morajo pogodbenice vključevati kulturno dediščino v vse ravni izobraževanja (ne nujno kot samostojni predmet, pač pa kot vir pri drugih predmetih), zaželeno je tudi povezava med izobraževanjem o dediščini in poklicnim usposabljanjem. Vključevati morajo tudi spodbujanje interdisciplinarnega raziskovanja kulturne dediščine, njenih skupnosti in njihovega okolja, potrebni pa sta tudi stalno poklicno usposabljanje in izmenjava znanja in veščin v izobraževalnem sistemu (člen 13).

Pogodbenice konvencije imajo določene obveznosti. Tako se zavezujejo, da bodo prek Sveta Evrope spremljale zakonodajo, politiko in prakso v zvezi z dediščino v skladu s to konvencijo – prav tako pa tudi vzdrževale, razvijale in prispevale podatke za skupni informacijski sistem, ki je tudi dostopen javnosti in daje vpogled v delo vsake pogodbenice (15. člen).

Sicer pa se pri trajnostni rabi dediščine vsaka članica za svoje ozemlje zavezuje: a) k spoštovanju celovitosti kulturne dediščine (ter k temu, da je razumevanje teh vrednot vključeno v odločanje o spremembah), b) da bo podpirala načela trajnostnega upravljanja in spodbujala njeno ohranjanje, c) da bodo vsi splošni tehnični predpisi upoštevali posebne zahteve po ohranjanju, d) k spodbujanju uporabe materiala, tehnologij in veščin, ki temeljijo na tradiciji (s preučevanjem možnosti za sodobno uporabo), e) h kakovostnemu delu v sistemih poklicnega usposabljanja in dovoljenj za delo posameznikov, podjetij in ustanov (člen 9).

Odbor ministrov Sveta Evrope imenuje tudi ustrezen **Odbor za spremljanje te konvencije**, ta pa: upravlja skupni informacijski sistem (s pregledom izpolnjevanja obveznosti) ter vrednoti vsak vidik izvajanja te konvencije, daje svetovalno mnenje o vsakem vprašanju (z upoštevanjem pravnih dokumentov Sveta Evrope), spodbuja medresorsko uporabo (z drugimi odbori Sveta Evrope) ter poroča Odboru ministrov o svojih dejavnostih (člen 16).

Za varovanje skupne evropske dediščine ter spodbujanje priznavanja skupne dediščine se pogodbenice zavezujejo tudi k sodelovanju (z dogovorom pa sklenejo finančne sporazume) – in sicer tako, da uvajajo skupne strategije (pri prednostnih nalogah), spodbujajo večstranske in čezmejne dejavnosti ter mreže za regionalno sodelovanje ter z izmenjavo, razvojem, določanjem pravil in zagotavljanjem širitve dobre prakse ter obveščanjem javnosti o ciljih in uresničevanju konvencije (člen 17).

Konvencija je na voljo državam članicam Sveta Evrope, odbor Ministrov Sveta Evropa pa lahko povabi tudi kako državo nečlanico in Evropsko skupnost k pristopu – vsaka pogodbenica lahko tudi predlaga spremembe (členi 19–22).

Pravilnik o registru kulturne dediščine (Ur. l. št. 66/2009)⁴

Določa način vodenja registra ter način dokumentiranja dediščine, pa tudi skupna **merila in zahteve za prikaz enotnega javnega digitalnega gradiva o dediščini, vključno z knjižničnim in arhivskim gradivom** (1. člen). Pravilnik je nastal tudi zaradi potrebe po implementaciji in uskladitvi slovenskih predpisov z Unescovo konvencijo o nesnovni kulturni dediščini, za katero je tudi predpisan register, zato se tu povsem na novo pojavlja register za živo dediščino.⁵

Zanimiva je tudi opredelitev, ki jo navaja Zakon o varstvu kulturne dediščine,⁶ da je: **»registrirana dediščina« tista, ki je vpisana v register in ki ni spomenik** (člen 3/34).

Pravilnik določa, da register sestavljajo trije med seboj povezani deli:

- 1.) register nepremične dediščine: enota dediščine je območje dediščine, posamezna nepremičnina ali njen del;
- 2.) register premične dediščine: enota je zbirka ali posamezna premičnina (predmet);
- 3.) register žive dediščine: enota je živa dediščina s kulturnim prostorom, ki ji pripada (3. člen).

Vsak od treh registrov pa vsebuje po tri vrste podatkov: osnovne, varstvene in predstavitvene (5., 6. in 7. člen). Osnovni podatki so za vsak register

posebej predpisani (členi 5., 6. in 7.), ker pa gre za veliko število elementov, jih tu ne navajam.

V kategoriji žive dediščine pa so za »žive mojstrovine« posebej predpisani varstveni podatki (enotna identifikacija dediščine, akt o razglasitvi, tip razglasitve, pomen žive mojstrovine, vrednote, ki utemeljujejo razglasitev, varstveni režim in opombe varstva, podatki o začetku, spremembah in prenehanju varstva, zaznamki in listine varstva (člen 7). Kategorijo **»živa mojstrovina«** opredeljuje predvsem Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD člen 3/48), ki pravi, **da je to živa dediščina, ki je razglašena za spomenik**, ter natančno predpisuje tudi postopek in pogoje za razglasitev žive dediščine (ZVKD, člen 20).

Upravljevec registra je Ministrstvo za kulturo (oz. naslednik Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport) s sodelovanjem državnih organov, samoupravnih lokalnih skupnosti ter drugih pristojnih organizacij (člen 10). Pobudo za vpis v register žive dediščine lahko poda vsak – predlog pripravi pristojna organizacija, vpis v register izvede ministrstvo. Na podlagi predloga pristojne organizacije je mogoče tudi razglasiti živo mojstrovino (člen 7).

Upravljevec registra (ministrstvo) opravlja te naloge: vodi, razvija in vzdržuje register, spremlja uporabo registra, pripravlja strokovne in tehnične rešitve za tehnična pravila ter klasifikacijske sheme za register, pa tudi pripravlja priporočila za področje registra, posreduje podatke iz registra uporabnikom, **vodi portal registra**, strokovno in tehnično podpira organizacije, ki sodelujejo pri vzdrževanju in uporabi registra (člen 10).

Portal registra je osrednji portal kulturne dediščine v Sloveniji in je povezan s širšim prostorom (člen 11), tudi tu so elementi predstavitve določeni, naj omenim poleg pregledovalnika podatkov na ravni enote dediščine povezavo z drugimi portali digitalnih kulturnih vsebin v Sloveniji, Evropi in svetu ter objavo enotnega prikaza javnega digitalnega gradiva o dediščini za knjižnično in arhivsko gradivo. Podatki registra so javni, razen osebnih in drugih varovanih podatkov, brez soglasja upravljavca pa teh podatkov ni dovoljeno reproducirati, dajati na voljo javnosti in predelovati (člen 11). Predstavitveni podatki se v register povzemajo iz vsebin, ki nastajajo na podlagi financiranja iz javnih sredstev – subjekti, pri katerih nastajajo te vsebine, pa le-te posredujejo upravljavcu registra (člen 9). Eden od elementov prikaza je tudi prikaz vrednotenja nepremične dediščine v prostoru; vsebuje te podatke: kartografske podatke (kataster ipd.), simulacije negativnih okoljskih vplivov na kulturno

⁴ http://www.mizks.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/veljavni_predpisi_s_podrocja_kulture/varstvo_kulturne_dediscine/

⁵ Register za nepremično dediščino je že obstajal, prav tako register za premično dediščino (v okviru muzejev).

⁶ Zakon o varstvu kulturne dediščine (Ur. l. RS, št. 16/2008, popravek št. 123/2008).

dediščino, pozitivne ekonomske vplive dediščine v prostoru (kulturni turizem) (člen 11).

Tudi dokumentiranje dediščine je predpisano z dokumentacijskim obrazcem in dokumentacijo (s predpisi o dediščini, pa tudi z domačimi in mednarodnimi standardi). Predpisan je tudi format digitalnih podatkov, predvsem z odprtimi standardi (besedilo, fotografija, zvok, video, multimedija), ter metapodatkovni opis na osnovi standarda Dublin Core. Format mora biti primeren za predstavitev na svetovnem spletu. Dokumentacija mora obsegati več fotografij ali tridimenzionalni model (za premično in nepremično dediščino) ter videoposnetek žive dediščine (člena 9 in 12). Karakteristična fotografija ne sme biti obremenjena z materialnimi avtorskimi pravicami in mora biti brez časovnih in prostorskih omejitev (člen 8). Predstavitvene podatke je mogoče vzdrževati, ročno, avtomatizirano ali polavtomatizirano.

Tudi za arhivsko področje so posebne določbe, in sicer je predpisan enoten prikaz **javnega digitalnega gradiva o dediščini, ki vsebuje predstavitvene podatke registra, knjižnično in arhivsko gradivo, avdiovizualno gradivo** in podatke drugih kulturnih organizacij – pri tem pa je potrebno upoštevati minimalne zahteve, predpisane v členu 9 (o formatu, metapodatkovnem standardu, ipd.). Enotni prikaz javnega digitalnega gradiva o dediščini⁷ je treba objaviti na portalu registra, na podlagi medopredloženega okvira – ta okvir je tudi nacionalni agregator za Evropsko digitalno knjižnico Evropeano in druge mednarodne portale digitalnih kulturnih vsebin. Upravljalavec (ministrstvo) registra skupaj z *NUK-om in Arhivom RS pripravi tehnična pravila o enotnem prikazu javnega digitalnega gradiva o dediščini, ta pravila pa tudi objavi na portalu registra* (člen 13). Podobno kot pravilnik navaja tudi Zakon o varstvu kulturne dediščine: da so izvajalci dolžni voditi register in dokumentiranje dediščine, vključujoč knjižnično in arhivsko gradivo, v obliki in na način, ki omogoča enoten prikaz javnega digitalnega gradiva o dediščini⁸ (ZVKD, člen 70/2).

Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah (Ur. l. RS, št. 102/2010)⁸

Določa seznam zvrsti kulturne dediščine. S tem je prenehal veljati star pravilnik o določitvi zvrsti

predmetov kulturne dediščine iz leta 2000 (Ur. l. RS, št. 73/00).

Arhivsko in knjižnično gradivo (ki se šteje za pisno dediščino) je izvzeto iz delokroga pravilnika, in sicer zaradi lastne področne zakonodaje (1. člen).

Določa pa zvrsti dediščine in varstvene usmeritve za potrebe klasifikacije vseh treh vrst dediščine: nepremične, premične in žive dediščine – pri identificiranju, dokumentiranju, registraciji, inventarizaciji, razglasitvi za spomenik in drugih postopkih (člen 1). Prav tako določa seznam zvrsti za tisto premično dediščino, ki potrebuje nadzor nad trgovanjem, iznosom, izvozom ter drugimi posli (člen 2).

Posebej so opredeljene zvrsti žive dediščine:

- ustno izročilo in ljudsko slovstvo: človekove aktivnosti, povezane z jezikovnim izražanjem (tradicionalno orodje za širjenje ljudskega izročila), to so narečja, pesništvo, pripovedništvo, mitologija, pregovori, reki, bajeslovje ipd.
- uprizoritve in predstavitve: so glasbeno, pevsko, plesno in gledališko predstavljanje in likovno izražanje z javnim nastopanjem, to so folklorno turistične prireditve, ki so del lokalne in nacionalne tradicije,
- šege in navade: področja družbene kulture, ki so praznično in vsakdanje človekovo delovanje, verovanje in vedenje (letne šege, delovne in pravne šege, družinska praznovanja in v skupnosti),
- znanja o naravi in okolju: o rastlinskem in živalskem svetu, vremenu, vodi, prostoru, vesolju – v izdelkih ali ustnem izročilu (tu je vključeno tudi zdravilstvo),
- gospodarska znanja in veščine: rokodelstva in obrtništva, trgovine in transporta, nabiralništva in lovstva, kmetijstva in gozdarstva, pa tudi vsakršno znanje o hrani – tu se povezuje materialna in živa dediščina,
- ostalo (7. člen).

Zaradi uvedbe nove kategorije žive dediščine velja za ta pravilnik podobno kot za prej opisani Pravilnik o registru, da gre v slovenskem prostoru za izvajanje Unescove Konvencije o nesnovni kulturni dediščini – zato so tudi v pravilniku navedene zvrsti žive dediščine zelo podobne navedenim kategorijam v Konvenciji (člen 2). Kategorijo »živo dediščino« je uvedel tudi zadnji Zakon o varstvu kulturne dediščine (Ur. l. RS, št. 16/2008, popravek št. 123/2008) z navedbo, da se **dediščina deli na materialno in živo dediščino, materialno pa sestavljata premična in nepremična dediščina** (člen 1). V tem pravilniku so posebej izpostavljene varstvene usmeritve za živo dediščino – še posebej

⁷ Mišljeno je kot neke vrste prikaz in skupna vstopna točka za nastalo digitalno in digitalizirano gradivo (op. avtorice).

⁸ http://www.mizks.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/veljavni_predpisi_s_podrocja_kulture/varstvo_kulturne_dediscine/

zato, ker se uvaža kot nova kategorija. Glede na **stanje ohranjenosti žive dediščine, se ta deli na nepretrgano, rekonstruirano in izginulo dediščino**.

Ukrepi za ohranjanje žive dediščine so na splošno: prepoznavanje, dokumentiranje, raziskovanje, zaščita, spodbujanje, izboljševanje in oživitve raznih razsežnosti te dediščine – konkretnije varstvene usmeritve pa so določene na podlagi stanja oz. ohranjenosti pojava dediščine (člen 8).

Živa dediščina je tudi nedeljivo povezana z:

- a) nosilci pojava (tj. posamezniki, skupinami, skupnostmi),
- b) materialnimi prvinami (predmeti, orodji, izdelki).
- c) prostorom, kjer jo ustvarjajo, izražajo.

Zato je pri varstvenih usmeritvah nujno potrebno upoštevati materialni okvir žive dediščine pa tudi uveljavljanje avtorskih in sorodnih pravic (člen 8/2).

Sklep

Slovenija je do leta 2007 ratificirala vse do tedaj veljavne Unescove konvencije (ter kot naslednica prevzela tudi obveznosti iz konvencij, ki jih je ratificirala nekdanja SFRJ). Obe predstavljeni konvenciji UNESCO zajemata nekoliko sodobnejše tematike, kot sta živa oz. nesnovna kulturna dediščina ter raznolikost kulturnih izrazov. Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine bo v letu 2013 slavila 10-letnico – to pa za države podpisnice pogodbe pomeni tudi širše obdobje pregleda oz. dejavnosti in organizacijskih oblik, posvečenih Konvenciji. Za UNESCO v celoti je vsekakor pomembna soodvisnost med nesnovno in snovno kulturno dediščino ter naravno dediščino – to pa pomeni tudi prilagajanje obstoječih mednarodnih sporazumov, priporočil in resolucij z novimi določili o nesnovni kulturni dediščini. Tovrstna dediščina je lahko v nevarnosti zaradi izginjanja ali uničenja – poslabšanje pa prinašajo tudi procesi globalizacije in socialnih sprememb z nestrpnostmi. Za Slovenijo je ključno, da je izvajanje ravno te konvencije izvedeno z dvema pravilnikoma, in sicer Pravilnikom o registru kulturne dediščine (iz leta 2009) ter Pravilnikom o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah (iz leta 2010). S tem sta uvedena pojma živa dediščina in skrb zanjo.

Bistveno izhodišče za Konvencijo o varstvu in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov je, da kulturna raznolikost opredeljuje človeštvo ter sestavlja skupno dediščino človeštva. Poudarjeni sta medkulturnost in kulturna interakcija v duhu gra-

ditve mostov med narodi – za izvajanje pa skrbi vsaka država pogodbenica.

Okvirna Konvencija Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo pa se osredotoča na dediščino v Evropi ne samo z nacionalnega stališča, pač pa tudi s stališča celovitosti skupne evropske dediščine – gre za '*skupno evropsko dediščino*', ki jo sestavljajo vse oblike kulturne dediščine v Evropi – te pa so skupni temelj spomina, razumevanja, prepoznavanja, povezanosti in ustvarjalnosti.

S predstavitvijo teh treh mednarodnih dokumentov in dvema nacionalnima pravilnikoma se tudi v arhivski stroki širi poznavanje splošnega varstva kulturne dediščine, tako da lahko tudi arhivi pripomorejo k ohranjanju tako žive dediščine (posredno z ohranjenimi zapisi, zvočni ipd.) kot tudi h graditvi kulturne raznolikosti v nacionalnem ali evropskem kontekstu.

Viri in literatura

Viri

Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17716&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Okvirna konvencija Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo (Council Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, 2005) (Zakon o ratifikaciji (Ur. l. RS-MP 5/2008))

Pravilnik o registru kulturne dediščine (Ur. l. RS, št. 66/2009)

Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah (Ur. l. RS, št. 102/2010)

Zakon o varstvu kulturne dediščine (Ur. l. RS, št. 16/2008, popravek št. 123/2008)

Zusammenfassung

SCHUTZ DER KULTURELLEN VIELFALT UND DES IMMATERIELLEN KULTurerbes

Der Beitrag behandelt zwei UNESCO-Konventionen, und zwar die Konvention zur Erhaltung des immateriellen Kulturerbes (2003) und die Kon-

vention zum Schutz und zur Förderung der Vielfalt kultureller Ausdrucksformen (2005). Anschließend werden die Rahmenkonvention des Europarates über den Wert des Kulturerbes für die Gesellschaft (2005) sowie zwei nationale Reglements beschrieben, das Reglements über das Verzeichnis des Kulturerbes (2009) und das Reglements über die Verzeichnisse der Arten des Kulturerbes und der Schutzorientierungen (2010), mit denen Slowenien seine Gesetzgebung vor allem der Konvention zur Erhaltung des immateriellen Kulturerbes angepasst hat.

Slowenien hat bis 2007 alle bis dahin geltenden UNESCO-Konventionen ratifiziert (und als Nachfolgestaat auch die Verpflichtungen aus den von der ehemaligen SFRJ ratifizierten Konventionen übernommen). Die zwei präsentierten UNESCO-Konventionen umfassen eine etwas aktuellere Thematik, wie sie das immaterielle Kulturerbe und die kulturelle Vielfalt darstellen. 2013 feiert die Konvention zur Erhaltung des immateriellen Kulturerbes das 10-jährige Jubiläum ihres Bestehens – was für die Vertragsstaaten auch einen etwas größeren Zeitraum der Überprüfung des Geleisteten bzw. der den Aktivitäten und Organisationsformen gewidmeten Konventionen bedeutet.

Ein solches Erbe kann aufgrund des Verlustes oder der Vernichtung in Gefahr sein – drohende Verschlechterungen bringen auch die Prozesse der Globalisierung und der sozialen Veränderungen durch Intoleranz mit sich. Jeder Vertragsstaat hat auf nationaler Ebene eigene Aufgaben, d. h., er muss Maßnahmen zum Schutz dieses Erbes in seinem Hoheitsgebiet ergreifen. Schutz bedeutet Maßnahmen zur Sicherstellung des Fortbestandes des immateriellen Kulturerbes einschließlich Ermittlung, Dokumentation, Forschung, Sicherung, Schutz, Förderung, Aufwertung und Weitergabe, insbesondere durch schulische und außerschulische Bildung sowie durch Neubelebung der verschiedenen Aspekte dieses Kulturerbes. Von zentraler Bedeutung für den Schutz sind die Verzeichnisse des Kulturerbes – jeder Staat muss so im Hinblick auf seinen Zustand ein oder mehrere Verzeichnisse des immateriellen Kulturerbes in seinem Hoheitsgebiet vorbereiten und regelmäßig aktualisieren. Auf internationaler Ebene geht es um die Vorbereitung einer repräsentativen Liste des immateriellen Kulturerbes, die auf Vorschlag der

Vertragsstaaten von einem von der UNESCO gegründeten Zwischenstaatlichen Ausschuss zur Erhaltung des immateriellen Kulturerbes vorbereitet, aktualisiert und veröffentlicht wird.

Der wichtigste Ausgangspunkt für die Konvention zum Schutz und zur Förderung der Vielfalt kultureller Ausdrucksformen ist, dass die kulturelle Vielfalt die Menschheit determiniert und das gemeinsame Erbe der Menschheit bildet. Herausgestellt werden die interkulturellen Beziehungen und die kulturelle Interaktion im Geiste des Brückenbaus zwischen den Völkern – jeder Vertragsstaat sorgt für ihre Durchführung. Da die kulturellen Ausdrucksformen auch stärker gefährdet sein können, sollen die Vertragsstaaten selbst aktiv werden. Die Vertragsstaaten sollen so in ihrem Hoheitsgebiet die Gefährdung und den Schutzbedarf der kulturellen Ausdrucksformen ermitteln und notwendige Maßnahmen zum Schutz und zur Erhaltung ergreifen und darüber dem Zwischenstaatlichen Ausschuss berichten.

Beide Konventionen richten einen speziellen, vom Zwischenstaatlichen Ausschuss verwalteten Fonds ein unter dem Gesichtspunkt der Unabhängigkeit und Neutralität bei den Zuwendungen und Entscheidungen über die Verwendung der Mittel, d. h. die Beiträge dürfen an keine politischen oder wirtschaftlichen, mit den Zielen der Konvention unvereinbaren Bedingungen geknüpft sein.

Die Rahmenkonvention des Europarats über den Wert des Kulturerbes für die Gesellschaft konzentriert sich auf das Kulturerbe in Europa, nicht nur unter dem nationalen Aspekt, sondern auch unter dem Aspekt der Ganzheit des gemeinsamen europäischen Erbes. Es geht um das 'gemeinsame europäische Erbe', das sich aus allen Formen des Kulturerbes in Europa zusammensetzt – nur diese bilden das gemeinsame Fundament von Erinnerung, Verständnis, Erkennbarkeit, Verbundenheit und Kreativität.

Mit der Beschreibung dieser drei internationalen Übereinkünfte und zweier nationaler Reglements vergrößert sich auch im Archivdienst die Sachkenntnis über den allgemeinen Schutz des Kulturerbes. So können auch die Archive zur Erhaltung sowohl des immateriellen Kulturerbes als auch zur Förderung der kulturellen Vielfalt im nationalen und europäischen Kontext beitragen.